

Deze rubriek is de plaats om verslag te doen van congressen, studiedagen en andere gebeurtenissen die mogelijk interessant zijn voor kwalitatief onderzoekers. Redacteur is Harrie Jansen: hj.kwalon@gmail.com.

Kwalitatieve methoden en survey-methodologie: een verslag van de ESRA-conferentie 2009

Hennie Boeije

Van 29 juni tot 3 juli vond in Warsaw de jaarlijkse conferentie plaats van de European Survey Research Association (ESRA). Hebben we daar als kwalitatief onderzoekers iets te zoeken? Ja zeker! Het was er om meerdere redenen erg boeiend. De papers waren van de hand van ongeveer vijfhonderd auteurs waarvan er denk ik 350 aanwezig waren. De meesten kwamen uit Europa en Amerika en er waren zo'n 25 Nederlanders schat ik. Er heerste een ongedwongen en leuke sfeer. Over het algemeen werden er veel vragen gesteld, was er veel uitwisseling en stond men open voor elkaars ideeën. Noodzakelijk misschien voor een geslaagde conferentie, maar lang niet vanzelfsprekend.

De sessies waren verdeeld in verschillende onderwerpen, zoals: toepassingen van survey-methodologie, sampling en non-response, ontwerpen en kwaliteit van vragenlijsten, verschillende manieren van dataverzameling, data-analyse, vergelijkend onderzoek, het monitoren van veldwerk en kwalitatieve methoden. Dit laatste onderwerp bestond uit drie sessies, te weten vorderingen in cognitief testen, verbetering van survey-methodologie door kwalitatief onderzoek en kwantitatieve en kwalitatieve benaderingen om vragenlijsten te valideren in cross-cultureel onderzoek. Ik zal hier zo meer over zeggen.

De keynotes waren Peter Lynn en Jon Krosnick. Beiden heb ik niet bezocht wegens te vroege respectievelijk te late programmering. De lezing van Peter Lynn werd gevolgd door een openingsbarbecue, die letterlijk in het water is gevallen vanwege een enorme hoosbui met onweer. Alhoewel men het naderhand verbroederend vond om samen aan de tentstokken te hangen, ben ik blij dat ik het gemist heb. De lezing van Jon Krosnick was omgeven door allerlei perikelen die leiden tot grote onduidelijkheid omtrent zijn komst.

Wat ik ten eerste boeiend vond aan veel van de lezingen, is de worsteling met problemen die de sprekers hun toehoorders lieten zien. In veel van de presentaties wordt natuurlijk rechttoe rechtaan gesproken over survey-onderzoek. Maar in een aantal presentaties die ik heb gevolgd, was men heel open over allerlei problemen van vraagkwaliteit en non-response. De oplossingen die men zoekt, komen vaak voort uit de manier waarop men denkt in survey-onderzoek, laat ik het zo maar formuleren. Dus altijd met in het achterhoofd hoe de vragenlijst zo gestandaardiseerd mogelijk kan blijven, hoe zo veel mogelijk mensen te blijven benaderen en hoe alle respondenten met elkaar vergeleken moeten kunnen worden. Terwijl ik soms dacht dat andere oplossingen voor de hand hadden

kunnen liggen. Bijvoorbeeld door een kleine steekproef op een andere manier te onder-
vragen, door de vragen te pretesten of door de vragenlijst wat in te korten.

Een tweede reden dat ik het boeiend vond, was dat ik me na afloop van de conferentie
goed geïnformeerd voelde over een aantal grote Nederlandse en Europese onderzoeks-
projecten. Hier kwamen onderwerpen aan bod die het individuele, kleinschalige onder-
zoek overschreden, zoals de kwaliteitsbewaking op Europees niveau, de vertaling van
vragenlijsten, het vergelijken van landen, de samenwerking met meerdere projectteams,
enzovoort.

Een derde reden dat ik het boeiend vond, was dat het survey-onderzoek wat meer men-
senwerk werd. Het lijkt nog steeds, vind ik, dat kwalitatief onderzoekers zich moeten
verdedigen en zich altijd spiegelen aan de hoge standaarden waaraan anderen, waaron-
der survey-onderzoekers, zonder meer tegemoet komen. Bij de lezingen kwamen duide-
lijk allerlei minder ideale situaties naar voren die duidelijk maakten dat ook survey-
onderzoek niet (altijd) zaligmakend is. Lees hier meer over bij de sessies die ik heb
gevolgd.

Heel leerzaam vond ik de lezing van Eric Harrison over de European Social Survey. Hij
ging in op de kwaliteitsbewaking van dit enorm grote onderzoeksproject waarbij ver-
schillende landen zijn betrokken. Naast de bewaking van projectvoorstellen, is er de con-
trole door een adviesgroep, de bewaking van het veldwerk, de begeleidingscommissie
van de vertalingen van de vragenlijsten, enzovoort. Uiteindelijk moest dit uitmonden in
een netwerk van meer dan honderd mensen die tezamen een feedback loop vormen die
de kwaliteit moet waarborgen.

Ik ben bij de lezing van Adriaan Hoogendoorn van GGZ inGeest geweest, die vertelde
over een megagroot Nederlands project naar angststoornissen en depressie. In zijn ver-
haal ging hij in op de non-respons van de controlegroep die toenam, naar de groep met
angststoornissen, de groep met depressies en daarna de groep met zowel angststoornis-
sen als depressies. Ook ging hij in op de werving via de huisartsen, de GGZ en via een
eerdere survey. Ethische issues kwamen in de discussie aan bod. Tijdens de lezing had
men het over semi-gestructureerde face-to-face-interviews, maar dit bleek geheel over
gesloten vragen te gaan. Mijns inziens had hier gezien de problemen met de deelname
en het maken van afspraken en gelet ook op het gevoelige karakter van het onderwerp,
een kwalitatief onderzoek best wat kunnen toevoegen.

Ook heel interessant was de presentatie van Miranda Phillips van het National Centre
for Social Research (NatCen) uit Groot-Brittannië. Zij vertelde over een grootschalige
panel-study. Alhoewel sommige vragen niet meer juist waren door een verandering van
de betekenis van het woordgebruik, *married couples* bijvoorbeeld, bleven deze vragen
toch gehandhaafd. Als ze zouden worden veranderd, trad een trendbreuk op en dat wilde
men per se niet. Maar ja, wat meet je dan, vroeg eenieder in de zaal zich af. Bij andere
vragen, zoals die naar de mening over het koningshuis, had men graag een hogere fre-
quentie gewild, want deze meningen veranderden sneller dan men dacht. De vraag naar
kernenergie was geschrapt, maar daar heeft men achteraf spijt van omdat het nu weer
actueel is. Vragen over moderne communicatiemiddelen, zoals twitter, had men graag

eerder gesteld, maar men kon niet zien aankomen dat het zo'n hoge vlucht zou nemen. Een prachtig kijkje in de keuken.

Er was een aantal interessante sessies over het pretesten van vragenlijsten, waarbij cognitief interviewen, het coderen van gedrag en focusgroepen met elkaar werden vergeleken. Er werden diverse experimentele condities geschetst, zoals geen pretest, alleen gedragscodering of alleen cognitief interviewen. Zelf zat ik ook in een sessie over cognitief interviewen geleid door Gordon Willis. Mijn presentatie is een soort pleidooi om cognitief interviewen te bekijken vanuit het perspectief van kwalitatief onderzoek. Met enkele specifieke kenmerken, is een cognitief interview gewoon een kwalitatief interview. Alleen omdat het altijd is gebruikt door survey-onderzoekers, heeft men het zelden van die kant bekeken. Cynthia Robins beaamde dit door de term 'cognitief interview' in twijfel te trekken. Het gaat immers niet alleen om cognities en de 'mind', maar net zo goed om sociale ervaringen en culturele verschijnselen. Ik moet heel eerlijk bekennen dat het goed thuiskomen was in deze sessie.

Ook over de volgende sessie over kwalitatieve methoden in het survey-onderzoek had ik een goed gevoel. Mij is het meest bijgebleven een presentatie van Veronika Schmid over het gebruik van vignetten om verborgen, hedendaags racisme te onderzoeken en een presentatie van Marika Wenemark over open vragen in surveys. Het positieve in haar verhaal was dat zij wenste te focussen op respondent-satisfactie in plaats van op respondent-belasting. Zij voegt in haar surveys naar gezondheid en gezondheidszorg veelvuldig open vragen toe, mede omdat het de participatie en de motivatie van mensen verhoogt en de kwaliteit van de gegevens vergroot. Haar probleem was dat ze niet exact wist hoe de antwoorden op deze open vragen te analyseren. Toen dacht ik eigenlijk nog maar één ding: werk aan de winkel!